

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет

**ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ І
РЕАБІЛІТАЦІЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 16

РІВНЕ – 2025

**Фізична культура, спорт і реабілітація в закладах освіти:
Збірник наукових праць. Рівне : ГО СОМ-ЦЕНТР, 2025.
Випуск 16. 316 с.**

У збірнику вміщено наукові праці викладачів, вчених, аспірантів, вчителів-методистів, вчителів-новаторів, здобувачів вищої освіти галузі фізичної культури та спорту України

Збірник статей буде корисним для вчителів і викладачів фізичного виховання, спортсменів, усіх, хто цікавиться сучасними проблемами розвитку фізичного виховання та спортивного тренування

Редакційна колегія:

доктор філософії, доцент Тетяна ГОГОЛЬ

кандидат педагогічних наук, доцент Анатолій КАШУБА

кандидат педагогічних наук, доцент Вадим КІНДРАТ

кандидат педагогічних наук, доцент Володимир КОВАЛЬСЬКИЙ

Відповідальність за інформаційну достовірність поданих матеріалів у наукових працях несуть автори публікацій

ЗМІСТ

Бутенко Т. В. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА У СПОРТІ ТА ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ	8
Василюк В. М., Гаврилюк М. А. МЕТОДИКА ТРЕНУВАЛЬНОГО ЦИКЛУ ДЛЯ АМАТОРСЬКИХ ФУТБОЛЬНИХ КОМАНД З МЕТОЮ ПОКРАЩЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ГРАВЦІВ.....	28
Василюк В. М., Гаркавий А. О. СУЧАСНІ МЕТОДИ ТРЕНУВАННЯ УЧНІВ 13-15 РОКІВ ВПРАВАМИ ЄДИНОБОРСТВ	35
Василюк В. М., Корнецький В. С. ВИБРАНІ ПАРАМЕТРИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ У ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ В 12-14 РОКІВ.....	43
Василюк В. М., Михальчук С. М. ІНДИВІДУАЛІЗОВАНИЙ ПІДХІД У ТРЕНУВАННІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛІСТІВ НА СТАДІЇ ПОЧАТКОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ.....	35
Василюк В. М., Плебанський В. І. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ТРЕНЕРІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СПОРТИВНИХ ДИСЦИПЛІН.....	50
Власюк Г. І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАПАДАЮЧОГО УДАРУ У ВОЛЕЙБОЛІ.....	56
Власюк Г. І., Войтина В. П. ЗМІСТОВНЕ НАПОВНЕННЯ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	66
Власюк Г. І., Одарчук М. О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	75
Власюк Г. І., Сеньчук О. С. ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВИТРИВАЛОСТІ У ВОЛЕЙБОЛІ.....	82

Власюк Г. І., Сергійчук К. О. ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УКРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	92
Власюк Г. І., Ходорчук Б. В. ВИЗНАЧЕННЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНУ-ПРИКЛАДНУ ФІЗИЧНУ ПІДГОТОВКУ.....	98
Гоголь Т. В. УПРАВЛІНСЬКІ ТА ЛОГІСТИЧНІ ПІДХОДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	108
Давидюк І. В. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ОСНОВІ ПЕДАГОГІЧНИХ АСПЕКТІВ РЕФЛЕКСІЇ.....	116
Дутчак В. В. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ У ТРЕНУВАННІ ЛЕГКОАТЛЕТІВ.....	122
Кашуба А. А., Вашай Д. Р. ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК ГРИ У СОФТБОЛ У ДІВЧАТ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	125
Кашуба А. А., Гаврильчик В. В. ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИННИКІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ТРЕНЕРА ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО СПОРТУ.....	129
Кашуба А. А., Іваницький Н. Я. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ФУТБОЛОМ.....	138
Кашуба А. А., Омельчук В. П. ВПЛИВ РЕГУЛЯРНИХ ЗАНЯТЬ ФУТБОЛОМ НА МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ОРГАНІЗМУ ЧОЛОВІКІВ У ПЕРШОМУ ПЕРІОДІ ЗРІЛОГО ВІКУ.....	141
Ковальський В. В., Вишняк О. М. РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ЮНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ У ПЕРІОД ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ	145

Ковальський В. В., Гуральчук В. В. ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЧОЛОВІКІВ ДРУГОГО ЗРІЛОГО ВІКУ ПІД ВПЛИВОМ ЗАНЯТЬ ОЗДОРОВЧИМ БІГОМ.....	154
Ковальський В. В., Древецький І. І. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ НУШ НА ЕТАПІ АДАПТАЦІЇ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО ПІДХОДУ	159
Ковальський В. В., Олексієвець О. О. РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ДО ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ В УЧНІВ ЗЗСО СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ.....	163
Ковальський В. В., Трофимчук В. В. ФОРМУВАННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ ПОЧАТКОВОГО РІВНЯ БАЗОВОЇ ОСВІТИ НУШ ЗА ДОПОМОГОЮ БАСКЕТБОЛУ ...	171
Панчук А. П., Гасянок М. А. УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ-ПОЖЕЖНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	179
Панчук А. П., Панчук І. В., Грицаюк І. І. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФІТНЕС-ТРЕНЕРА У МЕЖАХ СТВОРЕННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КНИГИ СПОРТИВНОГО ЦЕНТРУ.....	184
Панчук А. П., Панчук І. В., Шеретюк Ю. В. ВПЛИВ ФІТНЕС-ТРЕНУВАНЬ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ЖІНОК ДРУГОГО ЗРІЛОГО ВІКУ.....	192
Панчук А. П., Шилан М. В. ЗАСТОСУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ НУШ.....	200
Панчук А. П., Ярмошук О. О., Ярош В. С. ВПЛИВ АНАЛІТИКИ ДАНИХ НА ФОРМУВАННЯ ІГРОВИХ СТРАТЕГІЙ У КОМАНДНИХ ВИДАХ СПОРТУ.....	206
Семенович С. В., Мартинчук П. М. ОСОБЛИВОСТІ ЕТАПУ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА СИСТЕМА	

КОНТРОЛЮ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ПАУЕРЛІФТЕРІВ.....	215
Семенович С. В., Сорочук Д. О. РОЛЬ ТРЕНЕРІВ У ВИХОВАННІ ЗДОРОВОЇ ПОВЕДІНКИ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ.....	227
Семенович С. В., Тарасюк О. І. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ З ІНДВАЛІДНІСТЮ ЗА ДОПОМОГОЮ АДАПТИВНОГО СПОРТУ.....	234
Семенович С. В., Тимофіюк А. П. СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗАСОБАМИ АДАПТИВНОГО СПОРТУ.....	240
Чалій Л. В. ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	247
Чалій Л. В., Близнюк С. В. ВПЛИВ ЗАНЯТЬ У СЕКЦІЇ НА СТАН ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	255
Чалій Л. В., Лисенко Є. В. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ КОМПЛЕКСНОЇ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ У СПОРТИВНОМУ ОРІЄНТУВАННІ.....	265
Чалій Л. В., Холод Н. М. ОСОЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	270
Чалій Л. В., Шимко П. О. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ (СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, БЕЗПЕКОВІ, ЕКОЛОГІЧНІ, ЛОГІСТИЧНІ АСПЕКТИ).....	286
Шелюк В. О., Драганчук В. В. ПОКРАЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ БОРЦІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ТРЕНУВАНЬ.....	296
Шелюк В. О., Кібукевич В. В. ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ВОЛЕЙБОЛУ	300

Шелюк В. О., Приходько А. В. ЗАНЯТТЯ БАСКЕТБОЛОМ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ 5-6 КЛАСІВ НУШ.....304

Шелюк В. О., Собчук О. М. АЛГОРИТМ ПОБУДОВИ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЮНИХ СТИБУНІВ У ДОВЖИНУ: ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ..308

8. І.Субашкевич, Я.Бордіян, С.Галько. Особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, які брали участь в бойових діях/Вісник Львівського унів-у. Серія пед. 2023.Вип.39. С.218-226.

9. <https://www.woundedwarrior.af.mil/> - офіційний сайт ВПС США

<https://mva.gov.ua/ua> - офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України

Семенович С. В., доцент

Тимофіюк А. П., здобувачка ступеня в/о «Магістр» II курсу

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗАСОБАМИ АДАПТИВНОГО СПОРТУ

Анотація. У статті розглянуто проблему соціальної адаптації ветеранів війни в умовах сучасних суспільних трансформацій, зумовлених воєнними діями в Україні. Проаналізовано психосоціальні труднощі, з якими стикаються ветерани після повернення до мирного життя, особливості їх реінтеграції та необхідність комплексної підтримки. Визначено потенційні можливості адаптивного спорту як ефективного засобу соціалізації, психологічної реабілітації та розвитку комунікативної активності ветеранів. Узагальнено наукові підходи до проблеми, окреслено механізми впливу фізичної активності на емоційно-вольову сферу та соціальну поведінку. Подано структурну характеристику основних напрямів адаптивного спорту, що сприяють соціальній інтеграції. Зроблено висновок про необхідність розширення програм адаптивного спортивного супроводу ветеранів та створення умов для залучення їх до регулярної фізичної активності.

Ключові слова: ветерани війни, соціальна адаптація, адаптивний спорт, реінтеграція, психологічна підтримка, реабілітація.

Постановка проблеми. В Україні з кожним роком збільшується кількість ветеранів війни, які потребують всебічної соціальної, психологічної та фізичної підтримки. Соціальна адаптація ветеранів є складним багаторівневим процесом, що охоплює відновлення соціальних ролей, формування нових моделей поведінки, повернення до професійної діяльності та подолання психологічних наслідків бойових дій. Наявність травматичного досвіду, фізичних і психологічних ушкоджень, труднощів у налагодженні комунікації суттєво ускладнює реінтеграцію ветеранів у суспільство [7, 113]. У зв'язку з цим актуальним є пошук ефективних засобів, що сприяють підвищенню рівня соціальної включеності та психоемоційної стабілізації ветеранів. Одним із таких засобів є адаптивний спорт, який має потужний реабілітаційний потенціал.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання соціальної адаптації ветеранів розглядаються в працях українських і зарубіжних дослідників. Зокрема, проблеми психічної реабілітації описано у роботах Бекера, Хобфолла, Кочюба, які виокремлюють важливість відновлення особистісних ресурсів та соціальних зв'язків [13, 89; 9, 121]. Дослідження соціальної інтеграції ветеранів вказують на бар'єри, що виникають у професійній, сімейній та комунікативній сферах [1, 44–45].

Окрему групу становлять роботи, присвячені ролі спорту в реабілітаційних процесах. Так, П. Рід, М. Фолкнер та інші науковці доводять, що систематична фізична активність сприяє зниженню тривожності, покращенню когнітивних функцій та формуванню позитивної самоідентифікації [2, 66]. В українських дослідженнях (Гриценко, Шеремет, Кундеус) підкреслюється значення спортивної діяльності для розвитку соціальних навичок і подолання травматичного досвіду [4, 102; 5, 59].

Незважаючи на зростання уваги до даної теми, питання потенціалу адаптивного спорту в соціальній адаптації ветеранів у сучасних умовах потребує подальшого наукового узагальнення.

Мета – проаналізувати особливості соціальної адаптації ветеранів війни та визначити можливості використання адаптивного спорту як ефективного засобу їх соціальної інтеграції.

Методи дослідження. У процесі дослідження були застосовані такі методи: теоретичний аналіз і узагальнення наукових джерел; структурно-функціональний аналіз механізмів соціальної адаптації; систематизація даних щодо напрямів адаптивного спорту; порівняльний аналіз реабілітаційних програм для ветеранів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна адаптація ветеранів війни у сучасних умовах становить один із ключових викликів для українського суспільства, у якому тривають глибокі соціально-політичні трансформації. Повернення військовослужбовців до цивільного життя супроводжується низкою труднощів, що зумовлені як психологічними наслідками бойових дій, так і змінами соціального статусу, втратою звичних соціальних ролей, порушенням професійної діяльності та соціальних зв'язків. За даними численних досліджень, значна частина ветеранів стикається з проблемами емоційного вигорання, дезадаптивними поведінковими реакціями, зниженням мотивації, труднощами у сімейних взаєминах та складністю повернення до трудової діяльності [1, 40–41]. У зв'язку з цим виникає потреба у пошуку ефективних моделей психосоціальної підтримки, здатних забезпечити комплексний вплив на різні сфери життя ветеранів.

Одним із найбільш перспективних засобів такої підтримки науковці та практики називають адаптивний спорт, що поєднує фізичну активність, реабілітаційний вплив, групову взаємодію та формування позитивних соціальних моделей поведінки. На відміну від традиційної фізичної культури, адаптивний спорт враховує індивідуальні особливості ветеранів, їх функціональний стан, наявні травми, психологічні потреби, а також рівень соціальної та емоційної вразливості. Спортивні активності для ветеранів визначаються не лише як засіб фізичного відновлення, а як інструмент реінтеграції, що забезпечує відновлення

самоконтролю, розвиток почуття компетентності, формування довіри та підвищення самооцінки [9, 115].

Важливою передумовою ефективної соціальної адаптації є відновлення когнітивних процесів і здатності до конструктивної поведінкової регуляції. Депривація під час служби, високий рівень стресу, посттравматичні переживання знижують когнітивну гнучкість, що ускладнює орієнтування у нових життєвих ситуаціях, професійне перенавчання або зміни соціальної ролі. Адаптивний спорт впливає на когнітивні функції ветеранів через механізми нейропластичності. Регулярне фізичне навантаження стимулює утворення нейронних зв'язків, покращує роботу гіпокампу, відповідає за регуляцію стресу та пам'яті, сприяє покращенню концентрації, уваги і здатності приймати рішення [10, 71]. Завдяки цьому спорт стає платформою для відновлення психічної стабільності та передумовою успішної соціальної взаємодії.

Особливого значення у структурі адаптивного спорту для ветеранів набуває групова форма занять. Психологічні дослідження доводять, що найбільше почуття підтримки та безпеки ветерани отримують у середовищі, де поділяють досвід із тими, хто має схожий шлях та проблеми. Спільні тренування створюють атмосферу взаємодовіри, сприяють зниженню рівня соціальної ізоляції, дозволяють вибудовувати міжособистісні зв'язки, що компенсують втрату бойового побратимства — важливої складової ідентичності ветеранів [2, 53]. Така підтримка стає фундаментом для стабілізації емоційного стану, формує нову соціальну структуру, яка забезпечує ветеранам відчуття приналежності.

У наукових джерелах простежується чітка взаємозалежність між рівнем фізичної активності та соціальною включеністю ветеранів. Висока фізична активність сприяє розвитку почуття контролю над ситуацією та власним тілом, знижує рівень тривожності і депресивних симптомів, що є однією з найбільш поширених проблем після бойових дій [13, 204]. Додатковим позитивним фактором є участь ветеранів у спортивних змаганнях,

зокрема у змаганнях типу «Ігор Нескорених», що формують переживання успіху, відчуття досягнення мети, повертають мотивацію до діяльності та значною мірою покращують самооцінку.

Дослідження доводять, що адаптивний спорт має чітко виражений комплексний вплив:

1. фізичний – відновлення рухової активності, зростання життєвого тонусу, покращення роботи серцево-судинної системи;
2. психологічний – зниження рівня стресу, тривоги, подолання наслідків ПТСР, формування позитивної самоідентичності;
3. соціальний – відновлення комунікативних навичок, налагодження нових зв'язків, повернення до активної участі у житті спільноти;
4. когнітивний – покращення пам'яті, уваги, швидкості обробки інформації;
5. мотиваційний – формування прагнення досягати результатів, приймати виклики, будувати нову життєву перспективу [4, 57].

Узагальнення наукової літератури, а також аналіз реалізованих програм реабілітації в Україні та світі дозволяє виділити кілька ключових напрямів адаптивного спорту, що мають найвищу ефективність у роботі з ветеранами:

- адаптивне плавання – сприяє зниженню болю, напруження, поліпшує координацію, дихання;
- адаптивна легка атлетика – розвиває витривалість, мобільність, силу, створює умови для участі у змаганнях;
- пауерліфтинг та кросфіт – формують почуття сили та контролю;
- баскетбол на візках, ампфутбол, стрілецький спорт – сприяють груповій взаємодії, командному духу;
- веслування на тренажерах – допомагає контролювати дихання та емоційну напругу.

Центральним елементом впливу адаптивного спорту є відновлення структури соціальної участі. Багато ветеранів після

повернення з війни відчують втрату соціальної функціональності, а спорт дозволяє створити нову систему діяльності, у якій вони можуть реалізувати себе без обмежень. Це особливо важливо для осіб із травмами опорно-рухового апарату або ампутаціями, оскільки адаптивний спорт відкриває можливості для повноцінної активності, незалежності та суспільного визнання.

Для узагальнення впливу спортивної діяльності на процес соціальної адаптації ветеранів було складено таблицю, що систематизує основні напрями адаптивного спорту та їх роль у реінтеграції.

Таблиця 1.

Основні можливості адаптивного спорту в соціальній адаптації ветеранів війни

Напрямок впливу	Основний зміст
Психологічний	Зниження тривожності, формування внутрішньої мотивації, подолання наслідків ПТСР
Соціальний	Розвиток комунікації, групова взаємодія, відновлення соціальних ролей
Фізичний	Відновлення працездатності, покращення функціонального стану, зниження больового синдрому
Когнітивний	Підвищення концентрації, розвиток самоконтролю, зміцнення нейронних зв'язків
Мотиваційний	Формування позитивної ідентичності, відчуття успіху, підвищення якості життя

Таким чином, адаптивний спорт постає не просто як засіб фізичної реабілітації, а як комплексний соціально-психологічний механізм, що дозволяє ветеранам відновити життєві орієнтири, інтегруватися у суспільство, налагодити соціальні комунікації та створити нову систему життєвих цілей. Його вплив є системним,

багаторівневим і педагогічно значущим, що дає підстави розглядати адаптивний спорт як ключовий компонент сучасних програм психосоціальної підтримки ветеранів.

Висновки. Соціальна адаптація ветеранів війни є складним процесом, що потребує комплексної підтримки та створення умов для активної соціальної участі, а адаптивний спорт виступає ефективним інструментом соціальної, психологічної та фізичної реабілітації ветеранів. Включення осіб із бойовим досвідом у спортивну діяльність сприяє розвитку соціальної взаємодії, формуванню групової підтримки та подоланню наслідків травматичного досвіду. Застосування адаптивного спорту має бути інтегроване у сучасні програми реінтеграції, що забезпечить підвищення рівня їхньої життєвої активності та загальної якості життя.

Список використаних джерел

1. Гриценко Т. Психологічна реабілітація ветеранів : монографія. Київ : Логос, 2020. 256 с.
2. Кундеус Т. Соціальна адаптація військовослужбовців після повернення з АТО. Львів : СПОЛОМ, 2019. 178 с.
3. Міністерство у справах ветеранів України. Національна стратегія реінтеграції ветеранів. Київ, 2021. 36 с.
4. Шеремет І. С. Соціальна інтеграція ветеранів у громадське середовище. Соціальна робота. 2021. № 2. С. 40–48.
5. Ярошенко А. В. Психологічні механізми адаптації ветеранів до мирного життя. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 144 с.
6. Becker L. Veteran mental health and reintegration. New York : Springer, 2019. 280 p.
7. Faulkner M. Sport therapy for PTSD recovery. Health Psychology. 2020. Vol. 12. P. 110–125.
8. Hobfoll S. Stress, coping and resilience. Oxford : Oxford University Press, 2018. 312 p.
9. Miller R. Neuroplastic changes during physical activity. Brain Science. 2019. Vol. 7. P. 70–78.

10. Reed P. The role of sport in psychological recovery of veterans. *Journal of Rehabilitation*. 2017. Vol. 18. P. 50–59.
11. Sheremet I. Social integration strategies for war veterans. *Social Work Review*. 2021. № 2. P. 40–48.
12. Thompson J. Social communication programs for veterans. *Rehabilitation Review*. 2021. № 4. P. 60–72.
13. Kunc L. Social reintegration of military veterans. London : Sage, 2021. 198 p.

Чалій Л.В., канд. пед. наук, доцент

ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто туризм як чинник формування громадянської свідомості здобувачів вищої освіти в умовах сучасних суспільних трансформацій. Обґрунтовано актуальність проблеми з огляду на потребу розвитку відповідального громадянства, національної ідентичності та соціальної активності молоді. Проаналізовано останні українські дослідження, присвячені туристсько-краєзнавчій, спортивно-оздоровчій та волонтерській діяльності студентів, а також формуванню громадянської та полікультурної компетентностей. Розкрито механізми впливу туризму на розвиток громадянських цінностей: краєзнавчо-ціннісний, полікультурний, соціально-діяльнісний, рефлексивний та нормативно-правовий. Визначено форми туристичної активності, що мають найбільший виховний потенціал, та окреслено педагогічні умови ефективної реалізації громадянсько-виховної функції туризму у закладах вищої освіти. Стаття підкреслює значущість туризму як практикоорієнтованого засобу громадянської освіти та формування активної життєвої позиції здобувачів.

Ключові слова: туризм; громадянська свідомість; здобувачі вищої освіти; виховний потенціал; туристсько-краєзнавча діяльність; молодіжний туризм; патріотичне виховання;